

Tiszteletpléárdány az olvasónak

Eörsi István:

**Üzenet mélyvörös
levélpapíron**

Pesti Szalon.

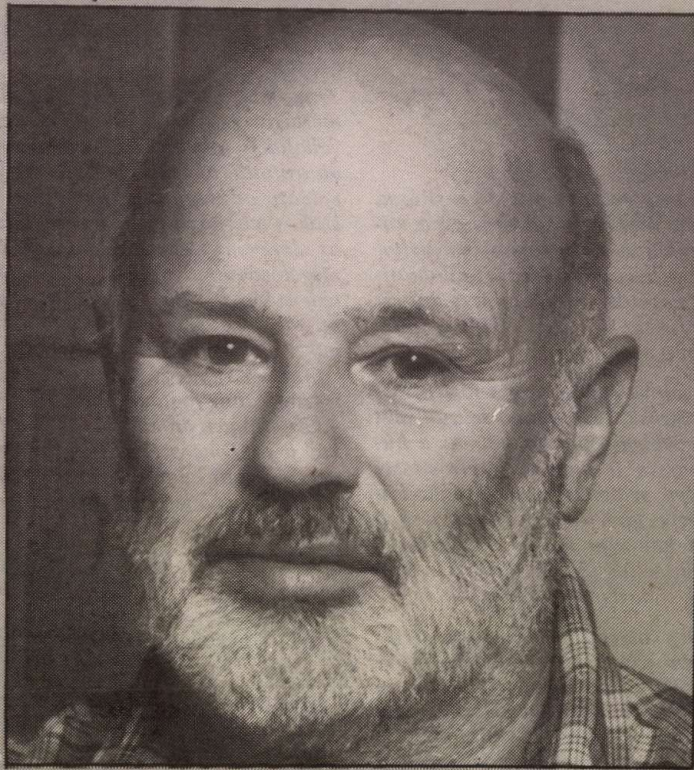
180 oldal, füzve kb. 170 Ft;

Eörsi István:

**A szerző azt szeretné,
ha a pofa
egy kicsit hasonlítana
a csomóra**

Pátria.

256 oldal, füzve 220 Ft.

Fotó: Vahl Ottó

A történetet – melyet jobb sorsra vagy éppen balsorsra lelkesülten érdemesek oly előszeretettel és személyes tulajdonukként történelemnek titulálnak – szerinte vigyorgva kellene kibírni, noha persze nem lehet mindig vigyorgni. Am ő a magánhistoria és köz-történet vigyorszüneteiben is képes a velejéig kifordítottat az írnia és a gúny átvilágításában, a metsző racionalitás szikéjével föl-tárni, torzulásait kipeparálni. E. I. különben – amikor éppen nem hurcolják börtönbe vagy annál is jegesebb helyekre –: magyar és európai költő, próza- és drámaíró, esszéista és publicista ezen a hidegtelelősen is hazai tájon. Gyaníthatóan mindmáig kucorog benne egy kancsali kamasz: ő csiklandozza, hogy falra hányt borsózdá-sa kevésbé fájjon.

– Iránai – ez esetben esszé- és publicisztika-, illetve drámaíróként – olvasója kedvelheti folytonos ironizálását, de fölényt, netán bizonyos kérelhetetlen itélkezést is érezhet bennük. Kevesellheti a részvétet, sokallhatja a magabiztosságot...

– Minden szatirikus megnyilvánulás mögött jobbitási kísérlet van, magyar és világirodalmi példák sokaságával lehet ezt ilusztrálni, bizonyítani. A szatira gyakran reménytelenségből fakad, ezért is csap át kétségbeesésbe vagy iróniába. Ami az én úgynevezett itélkezésemet illeti: legfőljebb arról van szó, hogy igyekszem az emberek magukról alkotott elképzeléseit a tetteikkel egybevetni. Ezt az összehasonlítást, természetesen, önmagammal szemben is megpróbálom. Az eredmény többnyire egészen lesújtó, mi több: rendkívül komikus.

Tudvalévő, hogy a legkétségbeesettebb műfaj a komédia. Valószínűleg ezért állt oly sűrűn vigyorra a szájam. Aki tehát emiatt neheztel rám, valószínűleg azok közé tartozik, akik kegyeletet várnak az írótól. Én inkább

részvétet érek hőseim iránt – például *A kompromisszum* című darabomban, vagy *Az interjúban*, vagyis Lukács-dramámban, ezen rajta lehet csípni – és sajnos, van bennem önsajnálát is, noha próbálom leküzdeni. A részvét, ha az író nem jól bánik vele, arra szolgálhat, hogy az ellentmondásokat elviselhetővé tegye, hogy tompítsa őket valami széppel. Am a lekerékítés, a tompítás a nagy művészetnek nem sajátja. Elegendő talán Shakespeare *Macbeth*-jére vagy Molière *Mizantrop*-jára utalni – az ilyen drámákban kemény könyörtelenséggel jelennek meg azok az emberi torzulások, amelyeket az író az adott kor sajátosságainak tart.

– Az írói – és bármilyen másféle – itélkezés sokszor igen racionális gondolkodás eredménye. Am tapasztalhattuk: mégoly következetesen végighaladva valamely logikai soron, igencsak furcsa következtetésekre lehet jutni. Honnan meríti bizonyosságtudatát? Miért gondolja, hogy sikerült megragadnia az igazság üstökét?

– Valójában mindenki ezt gondolja, csak éppen sokan nem merik bevallani. Persze magam is gyakran érzem, hogy hiába keresem kérdéseimre a választ. Ilyenkor nagy tanácstalanság fog el, és éppen ezt igyekszem megfogalmazni írásaimban. Az emberiség jövője szempontjából például rendkívül veszélyesnek tartom azt a társadalmat, amelyet a piacgazdaság jellemez, vagyis a kápitalizmust. Ugyanakkor tudom: Magyarországnak

– ha nem akar a harmadik világba lesüllyedni – óhatatlanul el kell jutnia a piacgazdaságba. Ennek ismeretében nem tehetek mást, mint hogy megírom aggodalmaimat azt illetően, amit mégis szükséges propagálnunk...

Úgy hiszem azonban, nem ilyen fenntartásaim kifejtése miatt érnek szemrehányások. Inkább azért, mert vannak, akiket szembesítek például múltjukról alkotott öncsaló itéleteikkel. *Az elfojtás – és elfojtása* című tanulmányomban például azt próbálom megírni, miként fojtották el oly sokan 1956-ról szerzett tudásukat a Kádár-rendszerben, s hogy ezt az elfojtást hogyan próbálják most ismét elfojtani. Az effajta tükröbe tekintés persze igen kellemetlen lehet. Kivált, ha például olyan dokumentumot publikálok, melyből kiderül: egy évvel a forradalom leverése után kik írták alá azt a nyilatkozatot, amely „az ellenforradalom mocskát” elítéli, és áradozik a szovjet hadsereg felszabadításáról. Ilyen szakadékokba persze nem könnyű visszapillantani...

– Van, aki erre azt mondja: bizonyos értelemben könnyű Eörsinek szigorúnak lennie, hiszen a megpróbáltatás éveiben az a „szerecsse” érte, hogy börtönben volt, nem érthette tehát kísértés sem. De mit tett volna – kérdezhetik –, ha szabadlában van, nem kötött volna-e kompromisszumokat – éppúgy, mint mások?

– Az ilyen kérdésre Lukács György azt szokta mondani: ha a nagymamának kerekéi volnának, akkor trolibusz lenne.

Nem tudok tehát erre a „mi lett volna, ha” kérdésre válaszolni. Minden döntéshelyzetben vannak alternatívák, s az effélével legfőljebb eljárni lehet. Ha azt állítanám, hogy – mondjuk – a fentiekhez hasonló hűségnyilatkozatot semmiképp sem írtam volna alá (noha meggyőződéssem, hogy – másokhoz hasonlóan – nem lehetett volna rávenni erre), az most, utólag üres hengegsként hatna, hiszen nem tudom bizonyítani. Ha viszont azt mondanám, hogy talán aláírtam volna, akkor egyszerűen megrálgalmaznám magam. Tehát helyesebb, ha az ilyen kérdésre nem válaszolok.

Mindamellettt álláspontom jogosságát azért bizonyíthatom, hiszen „mindössze” három év tíz hónapig ültem, már 1960-ban kiengedtek a börtönből. Így volt módom arra, hogy – politikával is foglalkozó humán értelmiségiként – a Kádár-korszakot alaposan megismerjem. S tapasztalataim révén az évtizedek során kritikám mind élesebbé vált. Az említett aláírásokról egyébként csak 1989-ben szereztem tudomást. Annak idején a dolog képtelensége miatt, no meg kíméletből nem hozták tudomásomra ezt a gyávaságot, ezt az árulást.

– De vajon a mi cseppfolyós és egyszerűsített oly feszült, elképesztő napi eseményekkel és tartósnak tetsző gyűlölködésekkel átszőtt világunkban megőrizheti-e magát az író erkölcsi lényként? Nem válik-e olyan kövületemberré, aki valamiféle képeletbeli szikláról mennydörgi vagy suttogja hiábavaló igéit?

– Az az ember őrizheti meg magát, aki – akármekkora tévedett is, bármiféle buktatókon ment is át – képes önmagában organikus fejlődést kialakítani. Másrészt, aki képes arra, hogy mindazzal, ami foglalkoztatja, egy csak reá jellemző viszonyt hozzon létre. Harmadrészt: aki képes arra is, hogy ezt a személyiséget megőrizze. Vagyis, hogy bizonyos dolgokhoz, emberekhez, elvekhez hű maradjon. Nem feltétlenül úgy, hogy mindig ugyanazt mondja róluk, inkább úgy, hogy teljes személyiségével, csak reá jellemző módon van köze hozzájuk. Tehát, ha változtatja is véleményét, mindig organikususan.

Brechtnek persze igaza van: az igazságtalanság miatt érzett haragtól is bereked a hang. Valóban: az aljasságra vicsgorgó gyűlölet is eltorzítja arcvonásainkat. Mégis kevésbé torzulunk, ha ragaszkodunk személyiségünk kompromisszummentes kifejezéséhez. Aki mindig, mindenáron kellemes akar maradni, abba torzul bele. Simulékony hang is lehet rekedt...

Nádor Tamás